

ГУРАВДАГЧ ЭТГЭЭДЭЭС ТӨЛБӨР ГАРГУУЛАХ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

Б.БАТЧИМЭГ
Хуульч,
Хууль зүйн докторант

Хураангуй Иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд гуравдагч этгээдээс төлбөр гаргуулах ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг судлах, тохиолдол кейст дүн шинжилгээ хийх замаар тулгамдсан асуудлыг олж тогтооход энэхүү судалгааны зорилго оршино.

Abstract: The purpose of this study is to study the legal regulation of third-party payments in civil enforcement proceedings and to identify problems through case studies.

Түлхүүр үг: Гуравдагч этгээд, иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа, төлбөр гаргуулах ажиллагаа, хууль этгээд, иргэн, гэр бүлийн гишүүн, хувьцаа эзэмшигч, төлбөр төлөгч, төлбөр авагч

Key words: Tirth parties' persons, court decision execution on civil, payment process, legal entities, citizen, family member, shareholder, payee, payer

Оршил

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 14-т “Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уг эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах, бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх...” мөн 19 дүгээр зүйлд “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна” гэсэн заалтыг хэрэгжүүлэхэд шүүхээс гаргасан шийдвэрийн хэрэгжилт чухал үүрэгтэй байдаг.

Шүүхийн шийдвэр бүрэн, бодитой биелэснээр нэг талаас гэм буруутай этгээдэд хуулийн хариуцлага ногдуулах, нөгөө талаас тэрхүү гэм буруутай үйлдлийн улмаас төр, иргэн, байгууллагад учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, зөрчигдсөн эрхийг нөхөн сэргээх боломж бүрддэг. Нөгөө талаасаа шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа хуулийн хүрээнд явагдаж, уг ажиллагааны явцад хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхгүй байх ёстой. Энэ нь нийгэмд шударга ёсыг тогтоох үндэс билээ.

Үндсэн хэсэг

Шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх үндэслэл нь хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэр, хуульд заасан тохиолдолд бусад байгууллага албан тушаалтны шүүхээр баталгаажуулсан шийдвэр байна. Энэхүү сэдвийн хүрээнд иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны нэг оролцогч болох гуравдагч этгээдийн эрх зүйн зохицуулалт ба түүнд тулгамдсан асуудлыг гарган ирэхийг зорилоо.

Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаан дахь гуравдагч этгээдийн ойлголт

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг дараах шийдвэрийг үндэслэн явуулна¹. Үүнд:

1. Иргэний хэргийн болон эрүүгийн хэргийн хамт шийдвэрлэсэн иргэний нэхэмжлэлийн талаарх шүүхийн шийдвэр;
2. Хэргийг хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэсэн шүүгчийн захирамж;
3. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасан бол гадаад улсын шүүх, олон улсын шүүх, арбитрын шийдвэр;
4. Шүүхээр баталгаажуулсан цэргийн анги, байгууллагын захирагч /дарга/-ийн эд хөрөнгийн хариуцлага хүлээлгэх тухай тушаал, нотариатчийн мэдэгдэх хуудас, арбитрын шийдвэр;
5. Шүүхээр баталгаажуулсан гэмт хэргийн хохирогчид нөхөн төлбөр олгох сангийн зөвлөлийн шийдвэр;
6. Шүүхээс гарах шийдвэрийн биелэлтийг баталгаажуулах арга хэмжээ авах тухай шүүгчийн захирамж зэрэг болно.

Шүүхээр шийдвэрлэгдэж байгаа иргэний хэргийн тоо жил бүр нэмэгдэж байгаа нь 2020 онд Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээр шийдвэрлэгдэсэн хэргийн тооноос харж болно. Тухайлбал 2020 онд 53578

¹, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсэг <https://legalinfo.mn/main/detail/12701>

хэрэг шүүхээр шийдвэрлэгдсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 23.7 хувиар өсчээ.²

Үүний зэрэгцээ иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаанд оролцож буй гуравдагч этгээдийн тоо өсөн нэмэгдэж тэдний эрх ашиг хөндөгдөх, үүнтэй холбоотой гомдол, нэхэмжлэл гаргаж байгаа нь гүйцэтгэлийн ажиллагааг удаашруулах хүчин зүйл болж байна. Учир нь практикт иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны оролцогч төлбөр төлөгчтэй хамаарал бүхий гуравдагч этгээдээс төлбөр барагдуулах хуулийн заалтыг талууд өөр өөрийн байр сууринаас тайлбарлан нэг мөр ойлгохгүй байгаа нь дээрх нөхцөл байдлыг бий болгож байна.

Энэхүү асуудлыг авч үзэхийн өмнө иргэний процессын ажиллагааны оролцогч “гуравдагч этгээд” гэдгийг тодорхойлох нь зүйтэй. Академич, доктор, профессор С.Нарангэрэл “Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд бусад этгээдийн үүсгэсэн иргэний хэрэгт хуулиар хамгаалагдсан өөрийн эрх ба ашиг сонирхолыг хамгаалж байгаа этгээд”³ хэмээн онолын талаас нь тодорхойлсон байна.

Хууль зүйн хувьд Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулинд зааснаар “Хуулиар хамгаалагдсан ашиг сонирхол, зөрчигдсөн эрхээ хамгаалуулахаар шүүхээс иргэний хэрэг үүсгэгдсэн хэрэгт өөрийн санаачлагаар эсвэл шүүхийн шийдвэрээр оролцож байгаа этгээдийг хэлнэ.”⁴

Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд “Нэхэмжлэлийн шаардлагад тодорхойлсон захиргааны акт, захиргааны гэрээний улмаас эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа этгээдийг гуравдагч этгээд гэнэ”⁵ хэмээн тодорхойлсон.

Харин Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны хувьд гуравдагч этгээд гэдгийг “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны улмаас эрх, ашиг сонирхол нь хөндөгдсөн гэж үзэж байгаа төлбөр төлөгч болон төлбөр авагчаас бусад этгээдийг ойлгоно.” гэж Улсын дээд шүүхийн /УДШ/ “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн зарим зүйл, хэсэг, заалтыг

² Монгол улсын шүүхийн тайлан 2020 он, 220-р тал <https://drive.google.com/file/d/1q4Q7p7zoewazochw1ZIB22zHjxbnhZWU/view>,

³ С.Нарангэрэл. Монголын эрх зүйн англи, орос, латин хадмал эх толь бичиг. 4 дэх хэвлэлт, УБ хот. 2015 он.

⁴ <http://www.supremecourt.mn/act/print/65>, Улсын дээд шүүхийн зөвлөмж, 2010 оны №2

⁵ <https://legalinfo.mn/main/detail/11703>, Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 17 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэг

тайлбарлах тухай” 2007 оны 47 дугаар тогтоолын 8 дугаар зүйлд тайлбарлажээ.

УДШ-ийн тайлбараас харвал Иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны гуравдагч этгээд гэдэгт төлбөр төлөгчийн гэр бүлийн гишүүд, төлбөр төлөгч хуулийн этгээдийн хувь нийлүүлэгч, хувьцаа эзэмшигч хамаарахаар байна.

Гуравдагч этгээдийн зөрчигдөж буй эрхийн талаар

Төлбөр *төлөгч иргэний хувьд* “Гэр бүлийн гишүүд гэдэгт гэрлэгчид, тэдэнтэй хамт амьдарч байгаа төрсөн, дагавар, үрчлэн авсан хүүхэд болон төрөл, садангийн хүнийг”⁶ ойлгоно. Харин хуулийн этгээд нь өмчлөлдөө буюу эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхдээ тусгайлсан хөрөнгөтэй, өөрийн нэрээр эрх олж, үүрэг хүлээдэг, үйл ажиллагаанаасаа бий болох үр дагаварыг эд хөрөнгөөрөө хариуцдаг, нэхэмжлэгч, хариуцагч байж чадах, тодорхой зорилго бүхий, тогтвортой үйл ажиллагаа эрхэлдэг зохион байгуулалтын нэгдлийг хэлнэ.⁷

Хуулийн этгээдийг зорилгоор нь ашгийн болон ашгийн бус гэж ангилах бөгөөд ашгийн төлөө хуулийн этгээдэд компани, нөхөрлөл хамаарах бол ашгийн төлөө бус байгууллагад төрийн бус байгууллага, шашны байгууллага, сан, хоршоо хамаарна.

Төлбөр төлөгч-иргэнээс төлбөр гаргуулах ажиллагааны явцад “гүйцэтгэх баримт бичгийн шаардлагыг гүйцэтгэхэд хүрэлцэхгүй тохиолдолд дундаа хэсгээр буюу хамтран өмчлөх хөрөнгийн түүнд оногдох хэсгээс төлбөр гаргуулна” гэж Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 86 дугаар зүйлийн 86.6-д заажээ. Энэхүү ажиллагааг гүйцэтгэхдээ мөн хуулийн 49 дүгээр зүйлийн 49.1-г үндэслэн явуулахаар хуульчилжээ. Хачин уг хууль заасан битүүмжлэх ажиллагаа нь гэр бүлийн гишүүдийн хамтран өмчлөх эд хөрөнгийг захиран зарцуулах, эзэмших, ашиглах эрхийг хязгаарлаж байна гэж үзэх үндэслэлтэй.

Энэ нь тухайн төлбөр төлөгчийн гэр бүлийн гишүүдийн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан Монгол Улсын иргэн “хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө шударгаар олж авах, эзэмших, өмчлөх, өв залгамжлуулах эрхтэй” мөн хуулийн 16.13-т заасан “халдашгүй чөлөөтэй байх эрхтэй ... орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар

⁶ <https://legalinfo.mn/main/detail/226>, Гэр бүлийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 1.4 дэх хэсэг

⁷ <https://legalinfo.mn/main/detail/299>, Иргэний хуулийн 25 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг

хамгаална”, 16.14-т заасан “...Гэм буруутны ял зэмлэлийг түүний гэр бүлийн гишүүд, төрөл саданд нь халдаан хэрэглэхийг хориглоно” гэсэн иргэний үндсэн эрхийг хөндөж байна хэмээн үзэж болно.

Гэвч төлбөр төлөгч иргэний дундаа хэсгээр буюу хамтран өмчлөх хөрөнгөнөөс төлбөр гаргуулах ажиллагаа нь Үндсэн хууль заасан иргэний үндсэн эрхийг хөндөж байгаа хэдий ч тухайн иргэн хөндөгдсөн эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд хандах эрхийг хязгаарлаагүй юм. Гагцхүү шүүхэд хандан хэрэг маргаан шийдвэрлүүлэх үйл явц нь цаг хугацаа шаардсан, эдийн засаг, сэтгэл санааны ихээхэн хохиролыг бий болгодог. Нөгөө талаас шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг удаашруулах, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны үр нөлөөг буруулах үр дагаварыг бий болгодог төдийгүй төлбөр авагчийн эрх хөндөгддөг. Иймд иргэний Үндсэн хуулинд заасан үндсэн эрхийг зөрчихгүй байх үүднээс Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль болон холбогдох хууль тогтоомжийг Үндсэн хуульд нийцүүлэн өөрчлөх шаардлагатай гэж үзэж байна.

Төлбөр төлөгч хуулийн этгээдээс төлбөр гаргуулах ажиллагааны хувьд хувь нийлүүлэгч, хувьцаа эзэмшигчийн эрхийн асуудал хөндөгдөж байдаг.

Төлбөр төлөгч хуулийн этгээдийн хувьд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 93 дугаар зүйлийн 93.4-т “Төлбөр төлөгчийн нийт хөрөнгө нь гүйцэтгэх баримт бичгийн шаардлагыг хангахад хүрэлцэхгүй тохиолдолд тухайн хуулийн этгээдийн үүсгэн байгуулагч, хувь эзэмшигчийн хөрөнгөөс төлбөр гаргуулах эсэх асуудлыг үүсгэн байгуулагч, хувь эзэмшигчийн эд хөрөнгийн хариуцлагын харилцааг зохицуулсан хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу шийдвэрлэнэ” гэжээ.

Энэ хуульд заасан хууль тогтоомж гэдэгт “Компанийн тухай” хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.3 дахь хэсгийг ойлгох бөгөөд үүнд заахдаа “Хувьцаа эзэмшигч нь компанийн хүлээх үүргийг хариуцахгүй бөгөөд гагцхүү өөрийн эзэмшлийн хувьцааныхаа хэмжээгээр хариуцлага хүлээнэ” гэжээ. Харин Улсын дээд шүүхийн 2007 оны 27 дугаар тогтоолоор үүнийг “компанийн хүлээх үүргийг гишүүн өөрийн өмчлөлийн эд хөрөнгө болон эд хөрөнгийн эрхээр хариуцахгүй бөгөөд гагцхүү компанид оруулсан хөрөнгө буюу эзэмшиж байгаа хувьцаагаар хариуцлага хүлээнэ” гэж тайлбарласан байна.

Хувьцаа гэдэг нь тухайн компанийн хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн өмчлөлд оролцох эрхийг нотлох бөгөөд харин компанийн эд хөрөнгийг

тусгайлан өмчлөх эрхийг нотлохгүй⁸ юм. Компанийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.5-д заасны дагуу “Хувьцаа эзэмшигчийн компанид оруулсан эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрх нь хувийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхээс тодорхой зааглагдаагүй бол уг хувьцаа эзэмшигч өөрийн бүх эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхээр компанийн өр төлбөрийг давхар хариуцна” гэжээ.

Компанийн хувьцаа эзэмшигчийн оруулсан хөрөнгө нь оруулсан хувь хэмжээгээрээ компанийн хөрөнгөд бүртгэгдэж, санхүүгийн тайлан тэнцэлд тусгагдах ёстой. Тиймээс тухайн хувьцаа эзэмшигчийн оруулсан хөрөнгө компаний үндсэн хөрөнгөөр бүртгэгдэж, хувь хүний өөрийн эзэмшлийн хөрөнгөнөөс нь зааглагдана. Өөрөөр хэлбэл оруулсан хөрөнгийнхөө хэмжээгээр хариуцлага хүлээх хуулийн зохицуулалттай.

Гэвч шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаа хийхдээ компаний хөрөнгө, хувь нийлүүлэгчийн хөрөнгөөс зааглагдсан эсэхийг тогтоох ажиллагааг явуулахгүй байгаа жишээ олон би. Үүний нэг нь Сүхбаатар Дүүрэг /СБД/-ийн Иргэний хэргийн анхан шатны шүүх /ИХАШШ/-ээс гаргасан шийдвэр юм. *Жишээ:* Иргэн А нь төлбөр төлөгч Б компаний 10 хувьтай тэнцэх 100 000 төгрөгийн үнэлгээ бүхий хувьцааг эзэмшдэг бөгөөд тус компанид үүссэн аливаа хариуцлагыг оруулсан хөрөнгө болох 100 000 төгрөгийн хүрээнд хүлээх ёстой юм. Гэтэл Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад оруулсан хөрөнгийн хэмжээг үл харгалзан зөвхөн эзэмшиж буй хувь хэмжээгээр төлбөр барагдуулах ажиллагаа хийсэн байна⁹. Уг ажиллагааг хүлээн зөвшөөрөөгүй иргэн А шүүхэд хандан нэхэмжлэл гаргажээ. Нэхэмжлэлийг шүүх хүлээн авч СБД-ийн ИХАШШ-ийн шүүгчийн 2021 оны 6-р сарын 22-ны 181/ШШ2021/01269 тоот захирамжаар гуравдагч этгээдийн эрхийг хангасан байна. Өөрөөр хэлбэл Шүүхээс шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, шийдвэр гүйцэтгэгчийн зүгээс хууль хэрэглээний алдаа гаргасан хэмээн үзсэн юм. Үүний цаана төлбөр барагдуулах ажиллагаа удааширч 1 жил гаруй саатсан, төлбөр авагчийн эрх ашиг давхар хөндөгдсөн зэрэг үр дагавар бий болжээ.

⁸ Компанийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.2 дахь хэсэг, <https://legalinfo.mn/main/detail/310>

⁹ Сүхбаатар дүүргийн ИХАШШ-ийн 2021 оны 6-р сарын 22-ны 181/ШШ2021/01269 https://shuukh.mn/single_case/104382?daterange=2020-01-01%20-%202021-10-19&id=1&court_cat=1&bb=1

Энэ мэт гүйцэтгэх ажиллагааны явцад Компанийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.3, 9.5 дахь заалтыг буруу хэрэглэж, гүйцэтгэлийн ажиллагаа хуулийн дагуу хийгээгүйн улмаас төлбөр төлөгч хуулийн этгээдийн хувь нийлүүлэгч, хувьцаа эзэмшигчийн өмчлөх эрхэнд халдах явдал гарсаар байна. Өнгөц харахад зөвхөн хувь нийлүүлэгч, хувьцаа эзэмшигчийн хөрөнгөнд халдаж байгаа мэт боловч цаана нь тухайн этгээдийн гэр бүлийн гишүүдийн, дундын өмчлөлийн хөрөнгөнд давхар халдаж буйг үгүйсгэх аргагүй юм.

Дүгнэлт

Гуравдагч этгээд гэдэг нь онолын болон хууль зүйн тодорхойлолтоос харахад иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд оролцож буй төлбөр төлөгч, төлбөр авагчаас бусад эрх ашиг нь хөндөгдөж буй этгээд хэмээн тодорхойлж болно.

Гуравдагч этгээдийн хувьд иргэн, хуулийн этгээд гэсэн 2 субъект байгаа бөгөөд эрх нь зөрчигдөж байгаагийн хувьд харилцан адилгүй байна. Учир нь гуравдагч этгээд-иргэний хувьд Үндсэн хуулиар олгогдсон үндсэн эрхийг шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад зөрчих, нөгөө талаас төлбөр барагдуулах ажиллагаа удаашрах, зогсох, түдгэлзэх, биелэгдэхгүй байх шалтгаан болж байна. Харин хуулийн этгээдийн хувьд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль болон Компанийн тухай хуулийг талууд нэг мөр ойлгох, зөв хэрэглэх хууль зүйн болон практик шаардлага бий болжээ.

Санал:

1. Хуулийг нэг мөр ойлгохийн тул шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх, давтан сургалтад хамруулах. “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хүний нөөцийн бодлогын хөгжлийг бэхжүүлэх 2020-2024 оны дунд хугацааны хөтөлбөр”-ын хэрэгжилтийг ханган ажиллах

2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ажлын байрны тодорхойлолтод, ажлын үзүүлэлтэд, энэ талаар тусгах, хагас жил, бүтэн жилээр хуулийн хэрэглээний талаар шалгалт сорил авч мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвараа дээшлүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх.

3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 86 дугаар зүйлийн 86.6 дахь заалтыг хэрэгжүүлэхдээ тус хуулийн 49 дүгээр зүйлийн 49.1 дэх заалтыг баримталж буй нь дээрх дурдсан рүндрэлийг бий болгож байгаа

хуульд нэмэлт зохицуулалт хийж, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох.

Ашигласан эх сурвалжийн жагсаалт

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль. 2020 он
2. Иргэний хууль. 2002 он
3. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль. 2002 он
4. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. 2017 он
5. Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль. 2004 он
6. Гэр бүлийн тухай хууль. 1999 он
7. Компанийн тухай хууль. 1999 он
8. Улсын дээд шүүхийн тогтоол. 2007 оны №27
9. Улсын дээд шүүхийн тогтоол. 2007 оны №43
10. Улсын дээд шүүхийн зөвлөмж. 2010 оны №2
11. Монгол Улсын дээд шүүхийн тайлан. 2020 он
12. С.Нарангэрэл. Монголын эрх зүйн англи, орос, латин хадмал эх толь бичиг. 4 дэх хэвлэлт, УБ хот. 2015 он.